

УПРАВЛІННЯ ВЛАСНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Дехтяр Н.А., к.е.н., доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи

Дейнека О.В., к.е.н., доцент кафедри фінансів Української академії банківської справи

Анотація. В статті розглянуто роль та значення власного капіталу у фінансово-господарській діяльності підприємства. Проведено аналіз динаміки розміру власного капіталу вітчизняних підприємств за його видами, а також запропоновано структурну схему управління власним капіталом підприємства.

Ключові слова: власний капітал підприємства, управління власним капіталом, формування, використання та збереження власного капіталу.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку господарська діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання здійснюється в умовах обмеженості власних фінансових ресурсів, ускладнення доступу до банківських кредитних коштів, низьким рівнем державної підтримки реального сектору економіки, що призводить до зниження результативності та ефективності підприємницької діяльності в Україні. Одним із основних джерел забезпечення фінансових потреб підприємства є власний капітал, наявність і достатність якого сприяє сталому економічному розвитку, забезпеченню фінансової стійкості та стабільності функціонування, досягненню належного рівня конкурентоспроможності, платоспроможності та інвестиційної привабливості. Досягнення зазначених умов можливе лише в разі побудови гнучкої та ефективною системи управління власним капіталом підприємства, яка б дозволяла виконувати поточні та стратегічні цілі й завдання його функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях зарубіжних та вітчизняних науковців з питань управління власним капіталом, дослідження

даної проблеми характеризується відсутністю цілісного підходу. Фрагментарно управління власним капіталом розглядається в наукових розробках таких авторів, як: Бланка І. О., Брігхема Є. Ф., Грачев А. В., Іонін Є. Є., Кірейцева Г. Г., Крамаренко Г. О., Крейніної М. Н., Поддєрьогіна А. М., Слав'юк, Чиж Н. М. та інших.

Результати аналізу наукових досліджень засвідчили про недостатнє обґрунтування та формування системи управління власним капіталом підприємства на сучасному етапі.

Метою статті є дослідження теоретичних основ та побудова комплексної системи управління власним капіталом.

Виклад основного матеріалу. Започаткування підприємницької діяльності пов'язане з формуванням власних фінансових ресурсів, основу яких становить власний капітал. Слід зазначити, що власний капітал є одним з визначальних показників, що відображають потенційні можливості підприємства щодо успішного функціонування та стабільного розвитку. Значення власного капіталу полягає в тому, що він виступає основним чинником виробництва; є гарантією фінансової незалежності; характеризує фінансові ресурси підприємства, які приносять прибуток; використовується як головне джерело формування добробуту його власників; є головним виміром ринкової вартості підприємства.

Відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку, власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [6]. Тобто власний капітал показує частину майна підприємства, яка фінансується за рахунок коштів власників або засновників та власних фінансових ресурсів що є у розпорядженні підприємства.

Згідно зі змінами, які відбулися в вітчизняному законодавстві у складі власного капіталу виділяють: зареєстрований капітал, капітал в дооцінках, додатковий капітал, інший додатковий капітал, резервний капітал, нерозподілений прибуток (непокритий збиток), неоплачений капітал, вилучений капітал. Складові власного капіталу відображають суму, яку

власники передали в розпорядження підприємства або інвестували його при створенні, та частину доходу одержаного від здійсненні різних видів господарської діяльності у формі нерозподіленого прибутку. Слід також зазначити, що особливості формування окремих складових власного капіталу підприємств зумовлюються нормами законодавства щодо форм власності та організаційно-правових форм господарювання, а також щодо порядку формування і руху власного капіталу.

У таблиці 1 наведені дані динаміки розміру власного капіталу підприємств України за 2009-2014 рр.

Таблиця 1 – Динаміка власного капіталу підприємств України за 2009-2014 роки

Показник	Рік						Відхилення (+,-) 2014 р. до 2009 р.
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	
Власний капітал, млрд грн.	1252,3	1433,3	1653,9	1904,9	1950,4	1481,5	229,2
Темпи зростання власного капіталу, %	107,0	114,5	115,4	115,2	102,4	76,0	- 31
Частка власного капіталу у пасиві балансу	35,8	34,9	35,6	35,1	34,1	24,8	-11,0

Аналітичні дані свідчать, що з 2009 по 2013 роки обсяг власного капіталу мав чітку тенденцію до збільшення, при цьому знижуються темпи зростання даного показника відповідно до попереднього періоду. В цілому величина власного капіталу підприємств в абсолютному вимірі за період з 2009 по 2014 рр. зросла на 229,2 млрд грн. Що стосується частки власного капіталу у пасиві балансу підприємств, то у 2014 році вона становила лише 24,8%, що на 11,0 в.п. менше порівняно з найвищим показником 2009 року. Такий стан підтверджує те, що зміни, які сталися у законодавстві України стосовно відміни мінімального розміру статутного капіталу для окремих організаційно-правових форм господарювання, перегляд частки розміру резервного капіталу для господарських товариств та збільшення питомої ваги збиткових підприємств за

окремими видами економічної діяльності призвели до зменшення обсягу власних фінансових ресурсів підприємств.

Слід зазначити, що негативні тенденції, які проявляються в процесах фінансового забезпечення діяльності вітчизняних підприємств, перш за все, пов'язані з низькою якістю фінансового менеджменту суб'єктів господарювання.

Дослідження теоретичних основ сутності управління власним капіталом підприємства засвідчило, що систему управління власним капіталом частіше за все розглядають з таких позицій:

- по-перше, як складову управління капіталом підприємств в цілому;
- по-друге, як елемент системи формування фінансових ресурсів.

У фінансовому менеджменті [1, 4, 7] управління власним капіталом не розглядається як окрема складова загальної системи управління підприємством. При цьому в системі управління капіталом підприємства управління саме власним капіталом досліджується з позиції розроблення і прийняття управлінських рішень щодо забезпечення оптимального складу та вартості окремих структурних елементів даного виду капіталу.

Аналіз наукової літератури дозволив зробити висновок, що Р. А. Слав'юк [8], Г. О. Крамаренко, О. Є Чорна [5], В. М. Шелудько [10] управління власним капіталом розглядають через призму формування власних фінансових ресурсів. Такий підхід, на нашу думку, не в повній мірі відображає джерела формування власного капіталу, оскільки він може бути сформований не лише за рахунок власних, але і з використанням залучених коштів.

Тому, узагальнюючи проведені дослідження, на нашу думку, під управлінням власним капіталом слід розуміти систему взаємопов'язаних елементів, цілеспрямована дія яких залежно від певних умов, сприяє фінансовому забезпеченню безперервного процесу виробництва та розвитку підприємства, а також зростанню його ринкової вартості.

Враховуючи, що процес формування власного капіталу повинен здійснюватися на основі чітко встановленого механізму і відповідати критеріям щодо достатності капіталу та підвищення прибутковості підприємства, тому в

основу побудови системи управління власним капіталом повинно бути покладено системне поєднання функцій, методів та системи забезпечення, що ґрунтуються на базі принципів ефективного управління власним капіталом та об'єктивно існують як економічні закономірності, а також формуються суб'єктами управління власним капіталом підприємства для досягнення інтересів його засновників та акціонерів. Отже, система управління власним капіталом підприємства, на нашу думку, має містити такі складові: мету та завдання; сукупність принципів та функцій управління власним капіталом підприємства; суб'єктно-об'єктні взаємозв'язки; методи та інструменти управління власним капіталом; забезпечення та напрямки реалізації основних засад управління власним капіталом (рис. 1).

Враховуючи, сутність та призначення власного капіталу підприємства основна мета управління ним має забезпечувати оптимальність поєднання джерел формування та напрямків використання власного капіталу, що відповідатиме інтересам засновників та/або акціонерів на всіх етапах функціонування підприємства.

Реалізація зазначеної мети можлива за умови виконання таких завдань:

- формування достатнього обсягу власного капіталу для забезпечення сталого економічного розвитку підприємства;
- оптимізація розподілу сформованого власного капіталу залежно від обраної політики управління активами;
- створення умов досягнення максимальної дохідності власного капіталу при заданому рівні фінансового ризику;
- забезпечення мінімізації фінансового ризику, пов'язаного з використанням власного капіталу, при прогнозованому рівні його дохідності;
- оптимізація оборотності власного капіталу;
- досягнення фінансової гнучкості та фінансової рівноваги підприємства;

Система управління власним капіталом підприємства

Мета: забезпечення оптимальних умов формування і використання власного капіталу в процесі фінансування господарської діяльності для максимізації добробуту засновників та акціонерів в поточному і майбутньому періодах

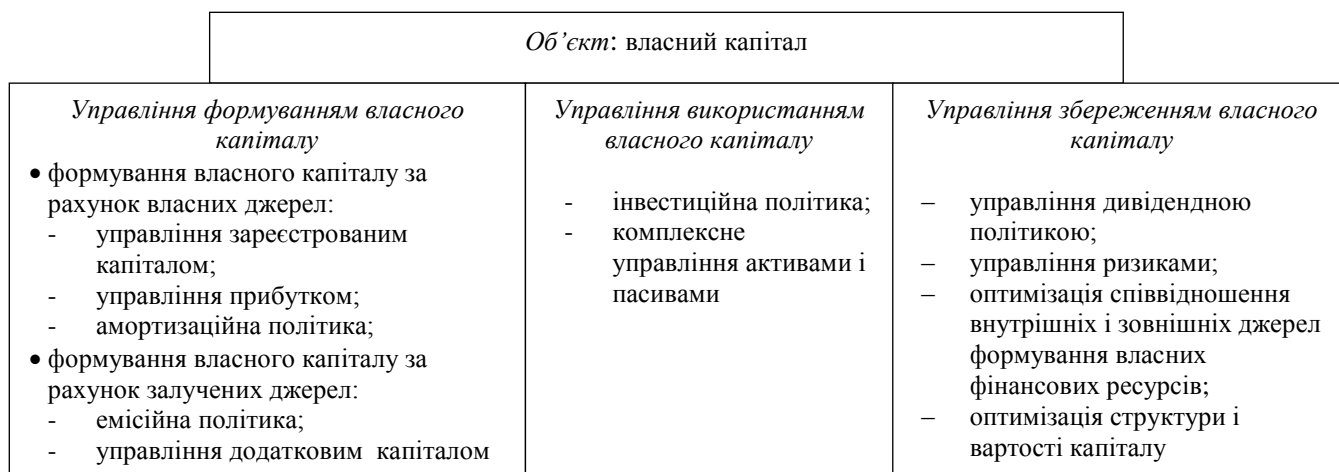
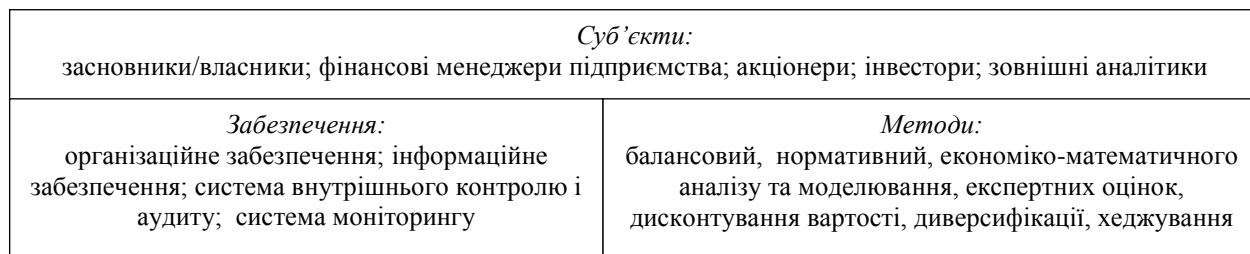
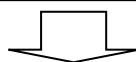

Рисунок 1 – Система управління власним капіталом підприємства

- забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над підприємством з боку його засновників;
- створення умов для своєчасного реінвестування власного капіталу.

Досягнення динамічного та ефективного управління власним капіталом підприємства реалізується через систему принципів:

- принцип обґрунтованості та достатності потреби в джерелах формування власного капіталу, що передбачає визначення економічно-обґрунтованого та достатнього розміру власного капіталу на всіх етапах функціонування підприємства;
- принцип оцінки вартості складових власного капіталу та доцільності їх залучення, що полягає у здійсненні оцінки всіх потенційних джерел власного капіталу, які може залучати підприємство з позиції їхньої вартості, що впливатиме на прийнятті рішення про доцільність їх залучення;
- принцип оптимальності джерел формування власного капіталу – це можливість формування окремих елементів власного капіталу за рахунок різних джерел коштів;
- принцип раціональності й ефективності формування та використання власного капіталу, пов'язаний із обґрунтовуванням та формуванням раціонального складу та структуру власного капіталу і можливості його ефективного використання для фінансування активів підприємства;
- принцип ризиковості формування і використання власного капіталу, оскільки організація власного капіталу поєднана зі значним ризиком, то виникає потреба у урахуванні можливих ризиків, їх мінімізації і страхуванні окремих складових власного капіталу;
- принцип контролю, що передбачає проведення фінансовими менеджерами контролю за формуванням та ефективним використанням власного капіталу;
- принцип динамічності та гнучкості, характеризує можливість прийняття динамічних управлінських рішень щодо зміни політики управління власним капіталом під впливом факторів зовнішнього й внутрішнього економічного середовища;

– принцип взаємопов'язаності зі стратегічними цілями розвитку підприємства, дозволяє здійснювати реалізацію цілей управління власним капіталом з урахуванням стратегічних пріоритетів розвитку господарської діяльності.

На нашу думку, система функцій управління власним капіталом підприємства має включати:

– прогностичну – визначення прогнозованої потреби у власному капіталі на основі інформаційно-аналітичної бази із врахуванням стратегії розвитку підприємства;

– організаційну – забезпечення процесу формування, використання та збереження власного капіталу для досягнення фінансової стійкості та рівноваги на підприємстві;

– управлінську – реалізація ефективних управлінських рішень в системі управління власним капіталом направлених на виконання поставлених цілей та завдань в поточному та довгостроковому періодах;

– контрольну – забезпечення належного контролю за ефективністю та раціональністю формування, використання власного капіталу шляхом проведення кількісної та якості оцінки поточної ситуації на підприємстві;

– аналітичну – проведення достовірного аналізу рівня ефективності системи управління власним капіталом підприємства.

Важливе місце в системі управління власним капіталом підприємства належить системі забезпечення організації даного процесу, яка складається із інформаційно-аналітичного забезпечення, елементів контролю і моніторингу та базується на використанні чинної нормативно-правової бази, сукупності фінансової інформації, критеріїв оцінки ефективності формування та використання власного капіталу. Моніторинг процесу управління власним капіталом підприємства передбачає можливість постійно здійснювати діагностику оптимальності та відповідності стратегічним й поточним потребам обсягів формування та напрямів використання власного капіталу, що дозволить на виявити ознаки та масштаби кризової ситуації, дослідити основні фактори її прояву, розробити заходи по запобіганню кризи і попередженню банкрутства,

здійснювати контроль за реалізацією цих заходів шляхом використання сучасного фінансового інструментарію.

Управління може здійснювати за допомогою використання таких методів дослідження економічних процесів, як: балансовий, нормативний, економіко-математичного аналізу та моделювання, експертних оцінок, дисконтування вартості, диверсифікації, хеджування.

Система управління власним капіталом підприємства складається із трьох функціональних підсистем: управління формуванням, управління використанням та управління збереженням власного капіталу підприємства. Управління формуванням власного капіталу передбачає вибір між джерелами формування власного капіталу, обґрунтування форм залучення зовнішніх джерел фінансування власного капіталу та забезпечення їх привабливості на фінансових ринках, вибір схеми мінімізації податкових платежів, оптимізацію витрат та розподілу чистого прибутку підприємства, вибір оптимальної амортизаційної політики. В свою чергу, управління використанням власного капіталу передбачає проведення виваженої інвестиційної політики та залежить від обраного на підприємстві підходу до фінансування необоротних та оборотних активів. Збереження власного капіталу підприємства є важливим аспектом в умовах фінансової дестабілізації та ґрунтується на виборі дивідендної політики, порядку виплат акціонерам і пропорцій між реінвестованим прибутком і прибутком, який сплачується власникам. При цьому динамічність управління збереженням власного капіталу визначається системністю врахування ризиковості фінансово-господарської діяльності та досягається за умови забезпечення оптимальності складу та структури джерел формування капіталу підприємства в цілому.

Слід зазначити, що діюча на підприємстві система управління власним капіталом підприємства має підпорядковуватися основним засадам загальної системи фінансового менеджменту на підприємстві та відповідати стратегічним цілям та завданням розвитку підприємства.

Висновок. Отже, власний капітал підприємства є основним фактором його успішної господарської діяльності, виступає фінансовою базою поточного

та стратегічного розвитку. Вагомим резервом у напрямку покращення діяльності підприємства є підвищення ефективності формування та використання власного капіталу, який реалізується через дієву та ефективну побудову системи управління власним капіталом на підприємстві.

Список літератури

1. Бланк И. А. Управление капиталом: учебный курс / И. А. Бланк. – К.: Эльга, изд-во Ника-Центр, 2004. - 576 с.
2. Грачев А. В. Рост собственного капитала, финансовый рычаг и платежеспособность предприятия / А. В. Грачев // Финансовый менеджмент. – 2002. – № 2. – С. 21–34.
3. Іонін Є. Є. Аналітичне підґрунтя реалізації концепції збереження власного капіталу / Є. Є. Іонін // Актуальні проблеми економіки України. – 2005. - № 1(43). - С. 43-53.
4. Кірейцев, Г. Г. Фінанси підприємств : навчальний посібник : курс лекцій / за ред. д.е.н., проф. Г. Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 268 с.
5. Крамаренко Г. О. Фінансовий менеджмент : підручник / Г. О. Крамаренко, О. Є. Чорна. – Київ: Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13/print1455519161799149>
7. Поддєрьогін А. М. Фінансовий менеджмент : підручник / А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк, Н. Ю. Невмержицька, Я. І. Невмержицький; Київ. нац. екон. ун-т. - К., 2005. - 535 с.
8. Слав'юк Р. А. Управління структуриванням власного капіталу : монографія / Р. А. Слав'юк, Н. М. Чиж. – К. : Баланс Бизнес Букс, 2009. – 358 с.
9. Управління фінансами акціонерних товариств : навчальний посібник / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України»; [С. В. Леонов, Н. Г. Пігуль, І. М. Боярко та ін.]. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2013. – 305 с.

10. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент : підручник / В. М. Шелудько;
Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2013. – 375 с.

Дехтяр, Н.А. Управління власним капіталом підприємства / Н.А. Дехтяр, О.В. Дейнека // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС. – 2015. – № 42. – С. 81-90.